

## Smaastykker.

### III.

#### EN KIRKETUGTSSAG FRA HOLGER ROSENKRANTZ' GODS

Af Hans H. Fussing.

**D**a *Holger Rosenkrantz*, »den lærde«, i 1596 overtog Rosenholm gård og gods efter sin fader *Jørgen Rosenkrantz*' død, hørte der til godset een gård og ett bol i Mørke, som var overtaget fra kronen ved et mageskifte med Århus domkapitel 13. september 1586<sup>1</sup>. I de følgende år har imidlertid enten fader eller søn erhvervet noget mere gods i Mørke, muligvis først som pant, men først i 1629 kan det med sikkerhed konstateres, at hele Mørke by hørte under Rosenholm<sup>2</sup>. Een av bønderne i Mørke var *Jens Clemmensen* der senest 1610 og tidligst 1607 fæstede sin gård, som han beholdt til i al fald 1656, mens han 1660 ikke findes på gården mere. Gårdens størrelse kendes ikke, men han betalte regelmæssigt sine skatter uden restancer, så han har formodentlig siddet ganske godt i det, siden har han kunnet klare sig uden at komme i forlegenhed med skattebetalingen trods Kejserkrigen og Torstenssonkrigen. Som det fremgår av den følgende sag, havde han i 1618 kone og børn, men udover hvad denne sag meddeler, kan intet mere oplyses om ham<sup>3</sup>.

---

<sup>1</sup>) Kronens Skøder n. d.

<sup>2</sup>) Sv. Aakjær: Rosenholm Hovedgaard og Gods i Hans Rosenkrantz: Rosenholm og Rosenkrantzterne. 1924. s. 114.

<sup>3</sup>) Kalø lens ekstraskattemandtal 1610—60.

Sognepræsten i Mørke var hr. *Jost Pedersen Saxe*, der senest kom hertil i 1579, i hvilket år han 28. juni var fadder til et barn, som ridefogeden på Rosenholm Per Skriver havde i kirke, og i årene 1582 og 1589 var hans hustru *Abelone Sørensdatter* Pind fadder til andre av Per Skrivers børn<sup>1</sup>. Hr. Jost synes at have stået i et ret nært forhold til familien Rosenkrantz, skønt hverken Rosenholm eller slægtens anden gård på egnen, Skafføgård, lå i hans sogn, for da Holger Rosenkrantz' moder fru *Dorte Lange* i 1613 blev alvorligt syg, prædikede han nogle gange for hende hjemme, og han var til stede ved hendes dødsleje d. 9. marts<sup>2</sup>.

Da hr. Jost Saxe søndagen næst for »helmes« — allehelgensdag — i 1618, det vil sige d. 25. oktober, holdt gudstjeneste i Mørke kirke, var Jes Clemmensen der med sin kone og sine børn, og de lod sig skrifte og fik absolution som andre godtfolk, men da sakramentet skulle uddeles, gik Jes Clemmensen ud av kirken og ville ikke modtage det. Dette kunne ikke bero på en misforståelse, men skete av »luttr modvillighed, gudsbespottelse og vanære og den ganske menighed til stor forargelse.« Overfor dette forargelige optrin greb Holger Rosenkrantz ind og lod omgående sin ridefoged Niels Per Eriksen tiltale Jes Clemmensen på Øster Lisbjerg herreds ting.

Herredsfogeden var *Niels Olufsen* i Skødstrup. Han var en selvejerbonde på en stor gård på ca. 15 td. hk., som han i al fald havde haft siden 1596. I 1612 blev han herredsfoged og vedblev at være det til sin død 1622, da han efterfulgtes av sin søn Jens Nielsen<sup>3</sup>.

Sagen blev strax behandlet, for allerede en månedstid

---

<sup>1</sup>) Per Skriver, der levede 1534—1613, var ridefoged for Jørgen Rosenkrantz både på Rosenholm og på Kalø, som denne havde som len 1563—96. Han efterlod sig nogle optegnelser, »Per Skrivers bog«, der findes i Viborg landsarkiv, og derfra har adjunkt *Henning Paulsen* venligst meddelt mig disse oplysninger om hr. Jost.

<sup>2</sup>) J. Oskar Andersen: Holger Rosenkrantz den lærde. 1896. s. 110 f.

<sup>3</sup>) Kalø lens regnskab 1611/12, 1619/20 og 1621/22. Jordebogen 1596/97 og følgende år.

efter skandalen i Mørke kirke avsa<sup>g</sup>de Niels Olufsen sin dom d. 25. november, og den gik ud på, at sagen »var jo en gejstlig sag«, så den henvistes til behandling av »sin tilbørlige dommer under den gejstlige ret«. Dette tilfreds-stillede imidlertid ikke Holger Rosenkrantz, der lod sin foged appellere sagen til Viborg landsting, hvor den kom for 13. marts 1619, da *Niels Krag* til Agerkrog sad i dommersædet. Her hævdede Per Eriksen, at da Jes Clemmenssen var en bonde, burde sagen behandles ved herredstinget, mens herredsfogedens repræsentant, Mads Nielsen, ikke mente, at herredsfogeden havde »dømt den gode mand nogen ret fra, som han med rette har at søge hos bønder«.

Skønt hr. Jost Saxe var stævnet til at møde på landstinget, ses han ikke at have afgivet noget vidnesbyrd, og sagen kom i det hele taget slet ikke til at dreje sig om realiteten i anklagen, men blot om det formelle, for hvilken domstol sagen skulle behandles. Herom var landsdommeren ikke i tvivl, for den ganske korte dom gik blot ud på, at da Jes Clemmenssen var indstævnet for herredsfogeden og ikke var nogen gejstlig person, så var det herredsfogedens pligt at dømme i sagen, og herredstingets henvisning omstødtes, og sagen henvistes til endelig behandling ved Øster Lisbjærg herredsting<sup>1</sup>.

Mere kan ikke oplyses om sagen, men hvis der er faldet dom i den, har den ikke skadet hverken bonden eller herredsfogeden så alvorligt, at det kan ses, for Jes Clemmenssen blev på sin gård i de næste 37 år, og Niels Olufsen fortsatte som herredsfoged til sin død. Sagen kan være blevet forligt, men selv om der var faldet en bøde, kan den ikke findes, da den tilfaldt herskabet.

I al sin ubetydelighed viser sagen dog to ting, dels at Holger Rosenkrantz beskyttede den ham nærstående præst mod en bondes usømmelige optræden overfor sin sjælesørger i kirken, dels at sagens gejstlige karakter ikke forhindrede dens pådømmelse ved verdslig ret, da bonden var og blev

<sup>1</sup>) Viborg landstings dombog. Række B. 1619 f. 84 b.

bonde, og derfor havde verdsligt værneting. Dette er iøvrigt ret mærkeligt, for i 1640 pådømtes en anden jysk sag om nogle bønders upassende optræden ved nadverens uddeling ved landemodet i Ålborg<sup>1</sup>, altså for en gejstlig ret, hvortil en provsteret havde henvist sagen. Den forskellige pådømmelse af de to ret ensartede sager synes at vise, at den gejstlige jurisdiction ikke har været nøje avgrænset eller at praxis ikke har været ens landet over.

---

<sup>1</sup>) Kirkehist. Sml. 6. R. III, 184.